

## ТАЉИМ БЕРИШ ЖАРАЁНИДА ПЕДАГОГИК ҚОБИЛИЯТЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ

Холмўминова Севара Абдухолик қизи,  
Тошкент Педиатрия тиббиёт институти  
Олий хамширалик иши факултети талабаси  
Тел: +99899 887 61 31.  
e-mail: [xolmominovasevara@gmail.com](mailto:xolmominovasevara@gmail.com)

### Аннотация.

Ушбу мақолада бўлажак ўқитувчиларнинг таълим бериш жараёнида қандай педагогик қобилиятларга эга бўлиши лозимлиги ва бунинг аҳамияти ёритиб берилган.

### Калит сўзлар:

Қобилият, педагогик қобилиятлар, академик қобилият, инсоннинг ўз ўзини билиши.

### Annotation.

This article highlights the pedagogical skills that prospective teachers need to have in the teaching process and the importance of this.

### Keywords:

Ability, pedagogical abilities, academic ability, self-knowledge.

Қобилият-шахснинг маълум бир фаолиятни муваффақиятли амалга ошириш шарти ҳисобланиб, бунинг учун зарур билим, кўникма ва малакаларни эгаллаш жараёнида юзага чиқадиган фарқларда намоён бўладиган индивидуал-психологик хусусиятдир. Қобилият иш фаолият жараёнида пайдо бўлади ва ривожланиб боради. Шунинг учун ҳам бўлажак ўқитувчиларнинг таълим бериш жараёнида қобилиятга айниқса, педагогик қобилиятга эга бўлиши алоҳида аҳамиятлидир.

Педагогик қобилият – педагогик фаолиятни муваффақиятли амалга ошириш учун зарур бўлган, имконият даражаларининг устунлигини ифодалайдиган ўқитувчининг шахсий-индивидуал хусусиятларидир. Педагогга қўйиладиган асосий талаб ҳам –бу унда айнан педагогик қобилиятларнинг мавжуд бўлишидир.

Ўтган асрнинг 70-80 йилларида ўқитувчининг характер хислатлари, педагогик қобилиятлари, унда тарбиячилик маҳоратини таркиб топтириш шартлари чуқур ўрганилган. Жумладан, рус олимаси Н.В.Кузьмина ўқитувчилик фаолиятида педагогик қобилиятларнинг ўрни ва уларни таркиб топтиришга оид қатор илмий тадқиқот ишларини олиб борган. У ўз тадқиқотларида педагогик қобилиятларни: гностик (билишга оид), проектив (олдиндан режалаштиришга қаратилган), конструктив, ташкилий ва коммуникатив турларга ажратиб, уларнинг ҳар бирига чуқур психологик тасниф берган. Н.В.Кузьмина педагогик қобилиятнинг муҳим аломатлари қаторида кузатувчанликни ҳам киритади, ўқитувчининг бу хислати ўқувчининг ички кечинмалари, ҳис-туйғулари каби омилларни аниқлашга катта хизмат қилади.

Психолог олим Ф.Н.Гоноболин педагогик қобилиятларни қуйидаги турларга ажратишни таклиф этган:

1. Дидактик қобилиятлар.
2. Академик қобилиятлар.
3. Перцептив қобилиятлар.
4. Нутқ қобилиятлари.
5. Ташкилотчилик қобилияти.

6. Авторитар қобилиятлар.
7. Коммуникатив қобилиятлар.
8. Педагогик ҳаёлот (ижод).
9. Дикқатни тақсимлаш қобилияти.

Ф.Н.Гоноболдин педагогик қобилиятларни таркиб топтириш босқичлари, хусусиятлари ва хоссалари тўғрисида мукамал маълумотлар берган.

Олиб борилган илмий тадқиқотларга асосланиб, ўқитувчининг педагогик қобилиятларини қуйидагича классификация қилиш мумкин.

1. Дидактик қобилият – мураккаб билимларни ўқувчиларга тушунтира олишдир. Бунда ўқитувчининг ўқув материални, мавзу ёки муаммони талабаларга аниқ ва тушунарли қилиб айтиб бериши, уларда мустақил равишда фаол фикрлашга қизиқиш уйғота олиши лозим. Ўқитувчи зарурат туғилган ҳолларда ўқув материални ўзгартириб содалаштира олиши, қийин нарсани осон, мураккаб нарсани оддий, тушунарсиз, ноаниқ нарсани тушунарли қила олиши лозим.
2. Академик қобилият – барча фанлар юзасидан муайян билимларга эга бўлишлик қобилияти. Бундай қобилиятларга эга бўлган ўқитувчи ўз фанини ўқув курси ҳажмидагина эмас, балки анча кенг ва чуқурроқ билади, ўз фани соҳасидаги янгиликларни кузатиб боради.
3. Перцептив қобилият – ўқувчилар ҳолатини идрок қила олиши, бу ўқувчининг, тарбияланувчининг ички маънавий дунёсига кира олиш қобилияти, ўқувчи шахсини ва унинг вақтинчалик руҳий ҳолатларини жуда яхши тушуна билиш, педагогик интуиция ва эмпатия билан боғлиқ бўлган психологик кузатувчанликдир. Бундай ўқитувчи кичкинагина аломатлар, унча катта бўлмаган ташқи белгилар асосида ўқувчи руҳиятидаги кўз илғамас ўзгаришларни ҳам фаҳмлаб олади.
4. Нутқ қобилияти – ихчам, маъноли, оҳангдор, муайян ритм, темп, частотага эга бўлган нутқ; шунингдек, ўқитувчи нутқининг жарангдорлиги, унинг пауза, мантикий урғуга риоя қилишидир. Қобилиятли ўқитувчининг нутқи дарсада ҳамиша ўқувчиларга қаратилган бўлади. Ўқитувчи янги материални тушунтираётган, ўқувчининг жавобини таҳлил қилаётган, маъқуллаётган ёки қоралаётган бўлса ҳам унинг нутқи ҳамиша ўзининг ички кучи, ишончи, ўзи гапираётган нарсага қаратилганлиги билан ажралиб туради. Фикрлар ўқувчи учун аниқ, содда, тушунарли бўлади.
5. Ташкилотчилик қобилияти–гуруҳ ёки жамоани уюштириш ва уни бошқариш истеъдоди. Ташкилотчилик ўқувчиларни хилма-хил фаолият турига жалб қилиш учун асос ҳисобланади. Бу қобилият, биринчидан, ўқувчилар жамоасини уюштириш, жипслаштириш, муҳим вазифаларни ҳал этишга руҳлантириш бўлса, иккинчидан, ўз шахсий ишини тўғри уюштириш қобилиятидир.
6. Обрўга эга бўлишлик қобилияти– ўзининг шахсий хусусияти, билимдонлиги, ақл-фаросатлилиги, мустаҳкам иродаси билан обрў орттириш қобилиятидир. Фанда бу қобилият тури–авторитар қобилият, деб ҳам юритилади.
7. Коммуникатив қобилиятлар – муомала ва мулоқот ўрната олиш, болаларга аралаштириш қобилияти, ўқувчилар билан педагогик нуқтаи назардан самарали ўзаро муносабатлар ўрната билиш, педагогик назокатнинг мавжудлигидир. Коммуникатив қобилиятларнинг бир неча гуруҳлари фарқланади:  
Инсоннингнинг бошка бир инсонни билиши  
Инсоннинг ўз ўзини билиши  
Мулоқот вазиятини тўғри баҳолай олиши
8. Диагностик (психологик ва педагогик ташҳислай олиш) қобилияти –бу педагогнинг муҳим қобилиятларидан бўлиб, ўқитиш жараёни самарадорлиги кўп жиҳатдан унга боғлиқ ҳолда намоён бўлади. Психологик ташҳис – таълим олувчиларнинг шахсий-индивидуал хусусиятлари, руҳий жараёнлари ва ҳолатларини тўғри аниқлай олиш, педагогик ташҳис – таълим олувчиларнинг ўзлаштириш имкониятлари ва даражасини аниқ, холис баҳолай олиш қобилиятидир.

9. Дикқатни тақсимлаш қобилияти –педагогнинг бир вақтнинг ўзида бир неча объектларга диққатини тақсимлай олиши ва ўз муносабатини билдириши. Ўқитувчи учун диққатнинг барча хусусиятлари – ҳажми, барқарорлиги, кўчувчанлиги, тақсимланишининг тараккий этган бўлиши муҳимдир.
10. Конструктив қобилият–ўқув-тарбия ишларини режалаштириш ва натижасини олдиндан айтиш қобилияти. Бу қобилият ўқувчи шахсининг ривожланишини лойиҳалашга, ўқув-тарбия мазмунини, шунингдек, ўқувчилар билан ишлаш методларини танлаб олишга имкон беради.
11. Гностик қобилият– тадқиқот ишларига лаёқатлилиқ бўлиб, ўз фаолияти жараёнини ва унинг натижаларини текшириш ҳамда ўрганиш натижаларига мувофиқ фаолиятни қайта куриш қобилиятидир.
12. Суггестив қобилият–талабаларга рухий ва эмоционал-иродавий таъсир кўрсатиш, уларни ўз имкониятларига ишонтира олиш маҳоратида кўринади.

Юқоридагилардан хулоса қилиш мумкинки, педагогик қобилиятлар педагог учун иш фаолиятида жуда зарур ва аҳамиятлидир. Кўриниб турибтики, ҳар бир педагогик қобилиятнинг ўзига хослиги мавжуд. Уларнинг педагог билиши ва ўзида шу қобилиятларни шакллантира олиши зарур. Нафақат иш фаолиятидаги педагог балки келажакда педагог бўлишни олдиға мақсад қилиб қўйган ҳар бир талаба буни билиши керак. Педагогик қобилиятларни ўзида шакллантириш ва уни қўллаш туфайли болаларға таълим беришда юксак натижаларни қўлга киритиш мумкин.

### **Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:**

1. Н.Н.Азизхўжаева. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Ўқув қўлланма –Т. Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Адабиёт жамғармаси нашриёти. 2006, 160 б.
2. Умаров Б.М., Шойимова Ш.С. Касбий психология. – Дарслик. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги – Т.: <LESSON PRESS>, 2018. – 278 бет.
3. Ё.Раҳмонова Р.Солиҳоджаева. Педагогик маҳорат (Тибиёт Олий ўқув юртларининг Олий маълумотли ҳамшира факултети талабалари учун дарслик).- Т.: <Янги аср авлоди>, 2011- 80 б.